

דברי פרופ' משה ארנד בשבחו של ר' יונה עמנואל

אמו"ר פרופ' משה ארנד ז"ל (תרפ"ו-תשס"ט) נתבקש לעתים לשרטט דמויות של אישים ומכרים, ובטוב לבו ניאות למבקשיו. וכך לאורך השנים תיאר דמויות לא מעטות: ר' שלמה שפייער, אחיו ר' יששכר אהרן, הרב ד"ר דוד אוקס, ד"ר משה קטן, ד"ר לאה פרנקל, פרופ' נחמה ליבוביץ, ד"ר יצחק ברויאר ועוד. פעמים בא בארוכה פעמים בקצרה, ביד אומן, בלשון צחה, מתוך השתדלות לא להגזים אלא לתאר שבח האישי ומתוך חותם של אמת¹. תכונות ושבחים שציין ביחס למתוארים על ידו, היו לעתים קרובות גם תכונותיו ושבחיו. אבי היה ממנויי 'המעין' הוותיקים. הוא פירסם בכתב־העת הזה ביקורות ספרים², מאמרי הערכה על אישים ועוד³. הוא אף תיאר את אישיותם של שני ראשי 'המעין' הראשונים. את המייסד, פרופ' מרדכי ברויאר ז"ל, הכיר היטב ואף עבד במחיצתו בשנות הששים של המאה הקודמת; כשהיה ברויאר מנהל בית הספר 'חורב', שימש אבי סגנו כשלוש שנים. במלאת שנה לפטירתו, בסיון תשס"ח, נשא אבי דברים לזכרו באוניברסיטת בר־אילן, ובהם תיאר את אישיותו ופועלו מתוך הערכה עמוקה. גם את העורך האחראי, ר' יונה עמנואל ז"ל, הכיר במשך עשרות שנים והעריכו מאוד. בילדותי סיפר לי שעמנואל משלב בצורה מופתית את רעיון 'תורה עם דרך ארץ', או 'תורה ועבודה', שכן במשך היום הוא משמש אופטיקאי הגון וישר⁴, ובערב לומד תורה וכותב חידושי תורה.

- 1 פעם הייתי עמו בהלוויה שבה נשא ר"ש מן־ההר דברי הספד, ובהספד לא אמר כמעט דבר על הנפטר. לתמייהתי ביאר אבי שהרב מן־ההר מקפיד ביותר להגיד רק דברי אמת, ולכן ממעט בשבחים. וראה ברכות סב, א.
- 2 על חיבורי ר"י קופרמן (תשכ"ז, תשל"ה), על ה'דיוקים' של ר"פ וולף (תשל"ט), על 'אוצר לעזי רש"י' לר"מ קטן (תשמ"ה), על 'בכל דרכיך דעה' לר"א בלומנטל (תשנ"ו).
- 3 דברי הערכה על מורו ר' שלמה שפייער (תשל"ז) ועל אחיו ר' יששכר אהרן (תשס"ג). וראה עוד במאמרו 'זוטות' (תשכ"ה), ובמאמרו (ותגובתו) על מלחמת שלום הגליל (תשמ"ד).
- 4 אגב, במכתב ששלח אלי ר"י עמנואל בכ"ב בכסלו תשס"א, התייחס בין השאר למאמרי על ראש ישיבת 'נתיב מאיר', ר' אריה בינה זצ"ל (ראש הישיבה, הצופה, ד כסלו תשס"א, עמ' 10), וכתב: 'לא זכיתי ללמוד אצלו, אלא לספק לו משקפיים משך שנים רבות, ותמיד התרשמתי מפשטותו וענוותנותו, אף שידעתי שהוא ראש ישיבה. יפה שהדגשת את מנהגו לספר על גדולי ישראל שהוא זכה להכיר'.

בהגיע ר"י עמנואל לגיל שבעים וחמש שנים, בחורף תשס"א, הוגש לו קובץ דברי ברכה והערכה של מכריו וידידיו. בין המכתבים היה גם מכתבו של אבי המצורף בזאת, המלמד על דמותו המיוחדת של ר"י עמנואל, כמו גם על התכונות שהיו חשובות בעיני אביו.⁵ הדברים מובאים כאן לדפוס לרגל מלאת שנה לפטירת אמו"ר פרופ' משה ארנד ז"ל בכ' מרחשון תשס"ט. תנצב"ה.

ב"ה ירושלים ת"ו, אור ליום יח בכסלו תשס"א

למכובדי היקר, ר' יונה עמנואל שליט"א, שלום רב וברכה!

איני זוכר בוודאות, מתי נפגשנו לראשונה: האם היה זה לפני כחמישים שנה (בחורף תשי"א, ואולי בקיץ תשי"ג), כאשר ביקרת בבית הילדים של פא"י בהנוביל שבאזור פריס, שעבדתי בו כמחנך? או שמא הכרנו זה את זה עוד לפני כן, כאשר למדנו עברית כאן בירושלים, שנינו יחד עם ר' שמואל אחיד נ"י?

והנה, מאז ועד היום היה לנו לעתים עניין משותף לענות בו בפנים שונות: בעסקי בית הספר 'חורב' בכלל ובדרכי הוראת תורה שבעל פה שם בפרט; במסגרת 'המעין', שפה ושם כתבתי בו משהו, בגמ"ח מסויימת, ועוד. אני מציין כל זאת כמבוא להבעת הערכה עמוקה וכנה לאישיותך, לדרכך ולפעליך המגוונים והרבים עד מאד. אמנם אין אומרים 'בפני' אלא מקצת שבחו, ועל כן לא אאריך ואסתפק בהסבר קצר כדי להבהיר את כוונתי.

לכל לראש אציין את מידתך להקפיד בעת ובעונה אחת על נאמנות גמורה - נאמנות לתוה"ק, ואף לכל אדם ולכל ענין, שראוי להיות נאמן לו - ועל יושר גמור, בחינת 'דובר אמת בלבבו', דהיינו שאינו דובר אלא את האמת שבלבו. לא פעם נכשלים גם מנהיגים, ואפילו תלמידי חכמים, ב"נאמנות" למסגרת, לארגון, למפלגה וכיו"ב על חשבון יושרם האישי, וזאת כאשר הם אומרים בפומבי את מה שהמסגרת הארגונית מצפה מהם, ואף כופה עליהם, שיאמרו, אע"פ שבסתר ליבם הם יודעים, שאינם אומרים את האמת השלמה אלא חצי אמת בלבד, אותו החצי שבכוונתם להחזירו ללבבות. העמדות שנקטת והדעות שהבעת באומץ ובהירות במאמריך הרבים ב'המעין' הם בעיני מופתים לשילוב אופטימלי של יושר ונאמנות. אחת הדוגמאות העולה כרגע בזכרוני הוא מאמרך על השבת במדינת ישראל - אורות וצללים.⁶ ענין אחר הוא, שאתה מגלם בחיידך את ההוכחה לכך, שאפשר גם למי שאין תורתו אומנותו לקיים מצות לימוד תורה בהידור ולהגיע בה להשגים גדולים. אין ספק, שהרבה מתביעותיך הקשורות בכך, כגון החובה לארגן שיעורי תורה ברמה

5 ההערכה ביניהם הייתה הדדית, כעולה גם מביקורתו של עמנואל על קובץ מאמרי אבי, 'פרקי חינוך והוראה' (ירושלים תשס"א), שפורסמה בהמעין, מב, ג (תשס"ב), עמ' 68-71. להלן קטע מסוף דבריו: 'זכיתי להכיר את פרופ' משה ארנד לפני יותר מחמישים שנה, ומאז יש לי הערכה גדולה כלפיו, לא מעט בגלל ענוותנותו הרבה. הוא חושב ועושה, וקודם-כל דורש הרבה מעצמו ומצליח לסגן את דבריו בצורה יפה ומקצועית.'

6 י' עמנואל, 'לעשות את השבת', המעין, כו, ד (תשמ"ו), עמ' 62-66.

עניינית ודידקטית גבוהה לבעלי בתים צעירים שאינם עוד חובשי בית המדרש⁷, וכגון החובה המוטלת על האב, ודווקא עליו, לחנך את בנו לתפילה בציבור קבועה ונאותה⁸ - ואין אלה אלא שתי דוגמאות מני רבות - ראויית להדגשה ולהזכרה חוזרת גם היום.

מבקש אני אפוא להימנות עם חבריך וידידיך הרבים ולברך אותך, את רעייתך שתחיה ואת בני ביתכם, ברכה שלמה, גם בשם ברטה אשתי, לרגל הגיעך ליובל וחצי שנים. יהי רצון מלפניו יתברך שיתמלאו כל משאלות ליבכם לטובה ושתזכו לשנים רבות, נעימות ומלאות שמחה של מצוה ואושר אמיתי. ומי יתן שיזכה כל בית ישראל לצאת במהרה מצרה לרווחה, לחיים טובים ולשלום!

ברגשי יקר ובאיחולים ללא גבול,

משה ארנד

7 י' עמנואל, 'אזלת יד כלפי בוגרי החינוך הדתי', המעין, יב, ד (תשל"ב), עמ' 34-41.
8 י' עמנואל, 'האב מחנך את בנו לתפילה בציבור', המעין, יז, ג (תשל"ד), עמ' 3-6. וראה מ' ארנד, חינוך יהודי בחברה פתוחה, ב, ירושלים תש"ס, עמ' 208, הערה 13.

"הנרות הללו קודש הן ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד".
עצור בחפצך החילוני, משול ביצרך הגשמי, ואל תשתמש בקודש! אין לך רשות להשתמש בקודש לצורכי חולין ולתשמישי חול. את הקודש אתה מעליב! לא ניתן הקודש לשימוש, אלא לראותו וליהנות מאורו... הסתפק נא במראה עיניך ומלא את נשמתך חדות-קודש. האדם שוקע בבוץ וטובע בחולין, הוא זקוק לרחמים וטעון הצלה, ואין לו תקוה אלא בקודש. הקודש הוא השאור שמהווה ומקיים את החיים ונותן להם תכלית, לחלוחית, ברק ויופי. בלעדי הקודש החיים תפלים, עלובים, פגומים, מתנוונים וכלים מאליהן...

חמדה גנוזה יש לו להקב"ה באוצרו וקודש שמה. רצה הקב"ה לזכות את ישראל ונתן להם את הקודש. וימים מיוחדים בחר הקב"ה בשביל ישראל, האציל עליהם מהודו וקידש אותם ב'קודש', והם נקראים ימים טובים. הקודש הוא הפותח שער לעולם האצילות, שנכנסים בו לאחר שמזדככים מהחול. הוא הסולם שבו נשמת האדם עולה מן הגוף לשמי מעלה, וזוכה ליהנות מזיו השכינה. ולזה שזכה אנחנו קוראים: קדוש. צא וראה כמה גדול כח הקודש, עד שהקב"ה בכבודו ובעצמו, כביכול, נתעטר בכתר הקדושה, כמה שנאמר: 'קדושים תהיו, כי קדוש אני ה' אלוהיכם'. ואף האור עצמו אינו אלא ניצוצות שנאצלו מן הקודש... רז זה גילו לנו רבותינו: 'מהיכן נבראת האורה? מלמד שנתעטף הקב"ה בשלמה, והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו... ואתה בן אדם! רצונך לטעום טעם אור? של נעליך מעל רגליך וקרוב אל הקודש, ותן עיניים לראות את האור הגנוז בו...

(הרב י"י ויינברג זצ"ל, הגיונות, 'לפרקים')